

DISPUTA ROMÂNNO-IUGOSLAVĂ ÎN PROBLEMA BANATULUI (1919–1923)

DANIEL LAZĂR

Între problemele teritoriale puse în fața României la sfârșitul primului război mondial, aceea a Banatului se detașază prin complexitatea componentelor sale, care se regăsește atât în fenomenele generate de dispariția Imperiului Austro-Ungar, cât și în revendicările Regatului Sârbo-Croato-Sloven asupra acestui teritoriu românesc și care fac obiectul cercetării noastre.

Impactul pe care disputa româno-iugoslavă în problema Banatului l-a avut în societatea românească între anii 1919–1923 a fost deosebit și el se poate urmări, cu o anumită cursivitate, în literatura istorică, în memorialistica și publicistica epocii, marcată evident de această dispută¹. Se desprinde clar, din această literatură, mai întâi un sentiment de neliniște, cu care factorii politici și nu numai – asociațiile culturale, organizațiile obștești – au primit vestea revendicărilor sârbe în Banat, considerate neîntemeiate și lipsite de motivație istorică, iar, apoi, amărăciunea față de neloialitatea fostului aliat din „Marele Război”.

¹ Vezi, *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul (1918–1928)*, București, 1929; Ialesco, Trajan, *Le problème ethnographique du Banat*, Paris, 1919; Grofșorean, C., *Banatul de altădată și de totdeauna. Sinteza problemelor istorice și social-politice*, Timișoara, 1946; Popoviciu, George, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929; Vaida Voevod, Alexandru, *Chestia Banatului*, București, 1924; Mironescu, George, *Problema Banatului*, București, 1919; Bocu, Sever, *Lupta pentru Banat*, Timișoara, 1942; Idem, *La question du Banat*, Paris, 1919; xxx, *Românii din Timoc*, București, f.a.; Filipescu, T., *Voivodina sârbească*, București, 1929; Nemoianu, Petru, *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930; Idem, *Ardealul și Banatul după Unire*, Cluj, 1925; Idem, *Banatul, în Contribuții la cunoașterea unei provincii*, 1943; Ilieșiu, Nicolae, *Timișoara. Monografie istorică*; Ci. Matheiu, Timișoara, 1943, vol. I; Demian, Gheorghe, *Pentru Banatul robit. Istoricul tratativelor duse pentru obținerea Banatului sârbesc (1914–1923)*, Timișoara, 1933; Dragomir, Silviu, *Le Banat roumain. Esquisse historique*, Sibiu, 1944; Diaconovici, Aurel, *Despre și pentru Banatul întreg*, Sibiu, 1920; Ciobanu, Pompiliu, *Unirea Banatului și încorporarea Timișoarei la România*, Timișoara, 1934; Varat, Jules, *Le Banat roumain*, Paris, 1919; Molin, Romulus, *Românii din Banat*, Craiova, 1932, ș.a.

În ceea ce privește studiile consacrate acestei probleme de după cel de-al doilea război mondial – mai puține – prima constatare pe care o facem este că acestea și-au propus, în mod evident, să menajeze anumite susceptibilități politice, interne sau externe. Trăsătura lor comună este o oarecare abordare colaterală a subiectului, de cele mai multe ori adiacentă unei problematice mai largi, impresia degajată fiind aceea că, de fapt, nici nu a existat o dispută româno-sârbă (iugoslavă) asupra Banatului, ci doar probleme minore, care nu au impictat asupra colaborării bilaterale din cadrul Micii Înțelegeri².

Limitându-ne la aceste considerații, ne propunem să conturăm un tablou cât mai veridic al genezei, dezvoltării și rezolvării disputei cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven în problema Banatului, pe câteva planuri bine stabilite, cu accente pe activitatea delegației României la Conferința Păcii.

De asemenea, am considerat necesar – literatura studiată surprinde elocvent fenomenul – că este utilă și o anumită dezvoltare a faimoasei dispute I. I.C. Brătianu – Take Ionescu, interesantă mai ales prin imaginea neplăcută pe care aceasta a lăsat-o atât în țară, cât și la Conferința de Pace; la Belgrad, imaginii i se poate asocia și o anumită ironică, trăită de oamenii politici sârbo-croato-sloveni, solidari, cel puțin în problemele de politică externă.

În același timp, am considerat utilă repunerea în circuit a unor date statistice, precum și a unor memorii oficiale și oficioase, care, prin modalitatea exemplară de analiză și compoziție, merită a fi redată, *in extenso*, în anexele alcătuite în acest scop. Am remarcat, cu acest prilej, pe lângă necesara rigoare și o anumită doză de romantism, necesară în viziunea alcătuitoarelor, ineficientă însă în fața relativei obiectivități a celor „Patru Mari”.

Tratatetele de pace din anii 1919–1920 au încercat și, în mare măsură, au reușit, să refacă harta Europei pe baza principiului naționalităților. „Pacea lui Wilson”, „pacea utopistului”, „pacea vizionarului”, exprimată printr-un singur cuvânt, tranzacție, a avut menirea să impună „renunțarea la regimul de forță, pentru a instala în viața internațională concepții de drept susceptibile de dezvoltare”³. De altfel, Woodrow Wilson era singurul care înțelesese că sosise

² Vezi, Popi, Gligor, *Jugoslovensko-rumunski odnosi (1919–1940) (Relații româno-iugoslave)* Ștampa Slohoda, Vršac, Filozofski Fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju, 1984; Păușan, Radu, *Alișarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, 1993; Munteanu, Ion, *Caracterul democratic al unirii Banatului cu România*, în „Apulum”, 17, 1979; Marin, William, Munteanu, Ion, Radulovici, Gheorghe, *Unirea Banatului cu România*, Muzeul Banatului, Timișoara, 1968; Oancea, Gh., I., *Unirea din 1918, Contribuții bănățene (1848–1918)*, Timișoara, 1988; Suciu, I., D., *Banatul și unirea din 1918*, în „Studii. Revistă de istorie”, 21, nr. 6, 1968; Cipăianu, George, Iancu, Gh., *Nouvelles contributions concernant l'installation de l'administration roumaine dans le Banat (1919)*, în *AIAC*, XVII, 1985–1986, ș.a.

³ H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris*. Apud, Eliza Campus, *State mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei în relații internaționale*, București, 1988, p. 75.

momentul încheierii milenarului ciclu naționalist în Europa, dar numai pe baze tranzacționale, din concepția sa rezultând „realizarea granițelor naționale și etnice, bineînțeles, tranzacțional, nu ideal drept”⁴.

Europa sfârșitului de an 1918 pare, așadar, a fi o Europă a optimismului, a încrederii în viitorul statelor naționale, trăiri care se degajă din analizele multor analiști. Romulus Seišanu vedea în noua Europă continentul unde „teoria veche a anexiunilor sau a compensațiilor a fost înlocuită cu dreptul naționalităților de a dispune de soarta lor”⁵, iar fostul secretar general al delegației române la Conferința Păcii, Elftimie Antonescu, găsea în Conferință instrumentul chemat să amenajeze „terenul liniștitei dezvoltări a popoarelor”⁶.

O analiză atentă a evenimentelor lasă locul unui optimism moderat. Dispariția vechilor state, precum Austro-Ungaria, pare simplă în forma sa filosofică și juridică, în virtutea dreptului de autodeterminare. În practică, însă, „în numeroase puncte ale Europei Centrale și Orientale istoria a suprapus și amestecat populațiile, încât este imposibil de trasat o graniță fără a leza una din naționalități”⁷.

La rândul său, Nicolae Dașcoviți, în interesanta lucrare *Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor* face aserțiunea potrivit căreia „realitatea vieții ne arată că în Europa Centrală și Orientală amestecul de naționalități este așa de complicat, încât o delimitare exactă a unor state naționale nu se poate înfăptui”⁸.

Am considerat necesare aceste sumare precizări, întrucât aplicarea principiului naționalităților în forma sa neprelucrată a creat mari probleme și dispute în zona Banatului, zonă pe care politicienii de la Belgrad au dorit – și au reușit – să o partajeze. De altfel, Conferința Păcii, pe toată desfășurarea sa, „a imprimat un caracter de relativitate acestui principiu”⁹, socotit la masa tratativelor ca fiind viabil și valabil numai în strânsă corolație cu argumentele adiacente: economice, strategice, istorice etc.

În cazul Banatului, principiul naționalităților nu a fost asociat acestor argumente, vechia provincie românească, perfect definită geografic, transformându-se în subiect de dispută teritorială între Belgrad și București. „Făuritorii de state, care după război s-au adunat la masa verde și au tăiat

⁴ D. V. Barnovschi, *Pacea de la Versailles*, în „Societatea de mâine”, XII, nr. 11-12, 1935, p. 135.

⁵ Romulus Seišanu, *Principiul naționalităților*, București, 1935, p. 369.

⁶ Elftimie Antonescu, *Studiu asupra ultimelor tratate de pace*, București, 1938, p. 3.

⁷ René Pinon, *La reconstruction de l'Europe politique*, Paris, 1920, p. 32.

⁸ Nicolae Dașcoviți, *Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor*, București, 1922, p. 63.

⁹ George Solfronice, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, București, 1936, p. 59.

vechile mantii imperiale, ca să dea veșminte nouă țărilor din Răsăritul Europei, având pesemne, vreme puțină, s-au grăbit cu foarfeca, tăind nu numai postavul prețios, ci și câte o bucată de carne vie din trupurile provinciilor, care, timp de secole, își dovediseră viața unitară¹⁰.

Programul sârbesc de revendicare a Banatului căpătase o formă teoretică, virulentă, încă din ultimele luni ale războiului, când se declanșează o amplă campanie de trezire a interesului național sârbesc pentru Banat.

Un istoric de talia lui Jovan Radonić publică, încă din 1918, la Paris, lucrarea *Histoire des Serbes de Hongrie*, care, în excursul istoric consacrat Banatului caută să legitimeze revendicările sârbe prin apelul la trecut. Concluziile sale sunt cât se poate de interesante, iar apariția cărții în limba franceză nu este întâmplătoare: „Sârbii din Ungaria n-au jucat numai un rol preponderent în istoria acestei țări; ei au exercitat și o influență din punct de vedere civilizatoric și asupra sârbilor din Balcani. Așezați în Transilvania, Banat și Bacica (Bačka, n.n.) din veacul al VI-lea, ei au trecut în cursul vremii, prin numeroase încercări”¹¹. Aceleași argumente se întâlnesc și la alți istorici sârbi, în lucrări apărute după 1920¹², al căror conținut transformă știința istorică în instrument de exaltare a poporului sârb, de exarcerbare a ideii mesianismului sârbesc în Balcani.

La rândul său, geograful și istoricul Jovan Cvijić, recunoscut, de altfel, prin seriozitatea demersurilor sale științifice asupra zonei Balcanilor, este marcat de propaganda iugoslavă din străinătate¹³. În lucrarea *La Péninsule Balkanique* el reia teoria neștiințifică și tendențioasă a „expansiunii naturale a românilor”, din cauza căreia sârbii au pierdut teren în Banatul Oriental: „Mai întâi au dispărut insulele sârbești de pe Valea Timișului Superior, mai ales cele din Lugoj și Caransebeș (...). În sfârșit, românii au descins în cursul ultimelor secole în câmpia Banatului și s-au infiltrat printre sârbi”. Pe baza acestor „argumente”, Jovan Cvijić conchide că: „Frontiera geografică între regiunile unde predomină sârbii și cele unde românii sunt în majoritate trece foarte aproape de orașele Vrșac (Vârșeț, n.n.) și Bela Crkva (Biserica Albă, n.n.)”¹⁴.

¹⁰ George Vâlsan, *Românii din Serbia*, conferință ținută la 10 martie 1928, în vol. *Românii din Timoc*, București, f.a., p. 259.

¹¹ Jovan Radonitch, *Histoire des serbes de Hongrie*, apud Petre Nemoianu, *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930, p. 11. Istoricul Jovan Radonić mai arată că după secolul al XV-lea asistăm la o masivă emigrație sârbă spre Banat și Bačka, care „au luat o înfățișare pur sârbească”, în *Ibidem*, p. 11.

¹² Vezi Stanoje Stanojević, *Istorija srpskoga naroda*, Beograd, 1926. Dušan Popović, *Vojvodina, prilozi promičvanju naše zemlje i našega naroda*, Beograd, 1925.

¹³ Pentru ușurința lecturii folosim expresiile „iugoslav”, „Iugoslavia” și pentru perioada 1919–1929.

¹⁴ Jovan Cvijić, *La Péninsule Balkanique*, Paris, 1918, p. 170.

Am sintetizat câteva din cele mai reprezentative puncte de vedere sârbești asupra pretențiilor Belgradului în ceea ce privește provincia istorică Banat, necesare dacă suntem de acord cu faptul că la exigențele bazate pe adevăr s-a adăugat, ca totdeauna, pasiunea șovină a politicianilor. „Problema se deformează în măsura în care oamenii de bună credință sfârșesc prin a pierde măsura și sunt obligați să se așeze în spatele ideilor primitive, ce sunt adesea deformări grotești ale adevărului”¹⁵; întreaga campanie iugoslavă în privința Banatului la Conferința Păcii a gravitat în jurul acestui transfer psihologic, plasarea Serbici de partea statelor învingătoare catalizând, de fapt, un program mai vechi al panslavismului iugoslav.

Pentru a pune Conferința de Pace în fața faptului împlinit, armata sârbă intră, în cursul lunii noiembrie 1918, în Banat, ocupația având rolul, fundamental, de a deveni gajul care să permită guvernului de la Belgrad revendicarea Banatului, pe care Tratatul din 4/17 august 1916 îl acordase României. Fără a avea consimțământul generalului Franchet d'Espéray, comandantul Frontului de Sud, la 9 noiembrie 1918 primele detașamente ale armatei sârbe trec Dunărea, iar din cauza disoluției armatei ungare nici o forță serioasă nu li s-a putut opune.

Prima localitate bănățeană ocupată a fost Biserica Albă, care imediat, trece sub administrația sârbă a lui Živa Miletić. Intenția de ocupare a întregului Banat rezultă și din avizarea telefonică pe care Živa Miletić o adresează prefectului Timișoarei, care ia cunoștință de acest fapt, iar Otto Roth, guvernatorul civil al Banatului primește dispoziția – la care subscris – ca bănățenii să-i primească fără nici o ostilitate pe sârbi¹⁶. La 14 noiembrie este ocupată Timișoara și, odată cu ea, cea mai mare parte a Banatului de vest. Generalul Grujić, comandantul trupelor sârbe, înlocuiește funcționarii publici din Timișoara cu funcționari recrutați din rândul minorității sârbe. Comandant al Poliției este numit colonelul Petar Savatić. La 20 noiembrie sunt desființate gărzile civile – inclusiv garda națională românească – populația Banatului realizând că „autoritățile militare sârbe nu vor tolera nici o manifestare cu caracter național și vor introduce, în zona de ocupație, o administrație sârbă”¹⁷.

Ocuparea unei părți mari din Banat – la 20 noiembrie 1918 sârbii ating linia Mureșului – s-a bucurat de acordul tacit al Antantei, care, în conformitate cu convenția de armistițiu de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, acordă armatei sârbe mandatul de menținere a ordinii în provincie. Păstrăm rezerve în legătură

¹⁵ Trajan Lalesco, *La problème ethnographique du Banat*. Paris, 1919, p. 3.

¹⁶ Vezi Nicolae Ilieșiu, *Timișoara. Monografie istorică*. Timișoara, 1943, p. 143 și urm.

¹⁷ Gheorghe I. Oancea, *Unirea din 1918. Contribuții bănățene (1848-1918)*, Timișoara, 1988, p. 128.

cu opinia aceasta, exprimată de istoricul I. D. Suci¹⁸, mărturia ziaristului francez Charles Rivet, prezent în zonă, fiind contrară: „Pe când armata franceză din Orient avea să înlăture multe obstacole încă, sârbii se găseau într-o regiune unde nu se afla nici un dușman. Ei profitară de aceasta pentru a grăbi înaintarea și, curând, grosul armatei interaliată nu mai avea nici o știre despre sârbi. Ajungând la Belgrad, armata aliată află cu mirare că trupele sârbe, părăsind stânga trupelor Antantei au luat-o spre dreapta, pentru a se duce să ocupe Banatul, fără a prevesti pe comandantul șef”¹⁹.

De asemenea, raportul trimișilor Consiliului Suprem în Banat, Goedwin și Davison, consemna că „militarii sârbi de la Belgrad sunt vinovați și de faptul că nu au anunțat comandamentul suprem al armatelor aliate, care tocmai voia să lase în această regiune trupe franceze, pentru a evita un conflict armat între români și sârbi”²⁰.

Ocupația militară sârbă asupra unei mari părți din Banat a întrunit elementele unei ocupații de tip clasic. S-au efectuat arestări în rândul militanților români pentru unirea Banatului cu Țara, deportări ale populației românești și trimiterea locuitorilor în lagăre de muncă forțată, rechiziții, demontări de instalații industriale și de căi ferate și expedierea lor în Serbia²¹. Adăugăm acestor elemente și interdicția autorităților militare sârbe de părăsire a zonei de ocupație, primii vizați fiind delegații românilor bănățeni trebuiau să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918.

Singurul element pozitiv de până la deschiderea lucrărilor Conferinței Păcii a fost sosirea, la 2 decembrie 1918, la Timișoara a primelor subunități ale armatei franceze, aflate sub comanda colonelului Gambetta. Scopul acestora era de a crea o zonă de ocupație (franceză) – Z.O.F. – în conformitate cu Convenția de armistițiu de la Belgrad, prin care Aliații își rezervau dreptul de a ocupa acele teritorii reclamate de interesele lor strategice, sau care necesitau evitarea unor conflicte locale, obiective politice vizând sincronizarea evoluției

¹⁸ I. D. Suci, *Banatul și unirea din 1918*, în „Studii. Revistă de istorie”, XXI, 6, 1968, p. 1101.

¹⁹ Mărturia ziaristului Charles Rivet, în George Mironescu, *Problema Banatului*, București, 1919, p. 76.

²⁰ „Adevărul”, XXXII, nr. 10.727 din 10/23 martie 1919. În raport se mai arată că „tensiunea care există între români și sârbi se datorește numai militarilor sârbi de la Belgrad, care, profitând de situația ce se crease în toamna anului 1918 în Banat au dat ordin armatelor sârbe – care formau un flanc de gardă în stânga trupelor aliate – să abandoneze stânga și să înainteze spre dreapta pentru a ocupa Banatul”.

²¹ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, București, 1989, p. 437.

evenimentelor din Banat cu cele de la Conferința de Pace²². Însă, „sosirea trupelor franceze n-a stopat tendința cercurilor guvernamentale de la Belgrad de a introduce în Banatul ocupat o administrație sârbă. Ca urmare, la 27 decembrie 1918 a fost numit ca prefect al orașului Timișoara dr. Mihail Hivanovici. Prin această numire, populația s-a convins, tot mai mult, că trupele regale sârbe și coloniale franceze au sosit în Banat nu pentru a sluji principiul autodeterminării popoarelor până la separarea de statul opresor, ci interesele cercurilor guvernamentale de la Belgrad și Paris”²³.

Zona de Ocupație Franceză (Z.O.F.) forma un singur departament, Comitatul Lugojului, împărțit în cercuri, iar acestea în districte. Banatul ocupat continua să facă parte, formal, din Ungaria, până la decizia finală a Conferinței de Pace, iar generalul Léon Farret, comandantul Diviziei 11 de Infanterie Colonială, a fost numit Comandant al Z.O.F. cu misiunea de a asigura ordinea și liniștea și de a interzice trupelor maghiare și române să penetreze zona. Sub administrație sa, până în aprilie 1919, generalul Farret a provocat adeseori nemulțumirea populației românești, simpatiile sale pro-sârbe fiind ostentativ afișate²⁴.

La 18 ianuarie 1919, în Sala Oglinzilor de la Versailles, se deschideau lucrările Conferinței de Pace.

Delegația României, a cărei conducător, primul ministru Ion I. C. Brătianu, se baza cu fermitate pe stipulațiile tratatului încheiat de România cu Antanta la 4/17 august 1916 și care constituiseră garanția morală a României în cei doi ani de conflict armat cu Puterile Centrale, s-a lovit, încă de la început, de noua interpretare pe care Franța, Marea Britanie și, în special, Statele Unite ale Americii o dădeau acestui tratat.

Dezavuarea diplomației secrete de către președintele S.U.A., Woodrow Wilson, încă din ianuarie 1918, a dus la o cu totul altă interpretare a spiritului tratatului din august 1916. Articolul 4 al acestuia prevedea, în ceea ce privește Banatul și frontierele sale că „de la Algye linia va coborî talvegul Tisei până la confluența sa cu Dunărea și în urmă va lăsa talvegul Dunării până la granița actuală a României. România se îndatorează să nu ridice fortificații în fața Belgradului, într-o zonă ce se va determina în urmă și să nu ție în această zonă decât forțe necesare serviciului de poliție”²⁵.

²² Vezi, în acest sens, George Cipăianu, Gh. Iancu, *Nouvelles contributions concernant l'installation de l'administration roumaine dans le Banat (1919)*, în *AIAC*, XXVII, 1985-1986, passim.

²³ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 130.

²⁴ George Cipăianu, Gh. Iancu, *op. cit.*, p. 460.

²⁵ M. Ap. N., Marele Stat Major, Serviciul „istoric”, *România în războiul mondial*, vol. I, București, 1934, p. 10-11.

Articolul 4 nu a prezentat însă interes deosebit pentru președintele Wilson. Pe de o parte, dorind o „Wilson Peace” *sui generis*, șeful executivului american nu dorea să se mai țină seama de angajamentele luate de Puterile aliate și asociate prin tratatele secrete încheiate între ele în timpul războiului, iar pe de altă parte, a interpretat articolul 5 al aceluiași tratat în sensul încheierii păcii separate de către România. Articolul 5 prevedea că „România, pe de o parte, Franța, Anglia, Italia și Rusia de altă parte se angajează să nu încheie pace separată sau pace generală decât în unire și în același timp”²⁶. Încheierea păcii separate de către statul român, deși neratificată de Regele Ferdinand și cu acordul Aliaților, a plasat România în afara literei și spiritului articolului 5, după noua interpretare americană, deși armistițiul din 11 noiembrie 1918 găsisse România în stare de beligeranță cu Puterile Centrale. Totodată, Administrația de la Washington era și de părerea potrivit căreia „este politic a arăta față de popoarele învinse, austrieci și unguri, o deosebită generozitate, iar față de aliați anumite rigori”²⁷. În plus, adresându-se primului ministru italian Orlando, Wilson îi declară că „argumentul meu este ca împrejurările care au dat tratatului din 1916 justificare s-au schimbat cu totul de atunci și nu prezintă nici un interes pentru noi”²⁸.

Una din cele mai autorizate și elocvente mărturii asupra noii maniere de interpretare a tratatului din august 1916, în general și a articolelor 4 și 5 ale aceluiași tratat, în special, la Conferința Păcii, aparține lui Alexandru Vaida Voevod. Cu prilejul discursului ținut, la 15 decembrie 1923, în Camera Deputaților, acesta face următoarea aserțiune: „Se zicea, din partea Conferinței, că România, prin faptul că a încheiat pacea de la Bufta și București, a renunțat la tratatul din 1916, că, intrând din nou în luptă, ca aliată, numai cu două zile înainte de încheierea armistițiului dintre Franța și Germania și-a câștigat dreptul să participe la conferință, însă tratatul din 1916, odată caduc, nu mai putea intra din nou în vigoare. Totodată, se susținea că este imposibil ca, pe de o parte, România să pretindă împlinirea tratatului din 1916 și, în același timp, să se pună și pe punctul de vedere al autodeterminării (...) pentru că, ori primește punctul de vedere al tratatului secret de pe vremuri, ori primește punctul de vedere Wilsonian al autodeterminării”²⁹.

Considerațiile teoretice asupra acestui tratat au fost viciate și de informarea eronată – eufemistic spus – a celor „Patru Mari” asupra realităților din Banat. Caius Brediceanu, membru al delegației României, observa în atitudinea lui Clémenceau și Poincaré că de un Banat integral nici nu poate fi vorba; în același sens, Woodrow Wilson îi delcra secretarului său că Banatul

²⁶ *Ibidem*, p. 10–11.

²⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 475.

²⁸ André Tardieu, *La Paix*, Paris, 1921, p. 432.

²⁹ Alexandru Vaida Voevod, *Chestia Banatului*, București, f.a.. p. 7–8.

este o provincie locuită numai de slavi, iar cu altă ocazie își exprima opinia potrivit căreia Banatul este populat, în principal, de sârbi și unguri: „De aici reiese că președintele Wilson ar fi fals informat asupra realităților etnografice din Banat”³⁰.

Confuzia, răspândită la Conferința Păcii, a fost abil întreținută și de propaganda sârbă din Apus. Dr. N. Lupu o remarcase, fiind șocat de impresionantul angrenaj pus în mișcare de ziariștii și istoricii sârbi, care, împreună cu cei cehoslovaci, declanșaseră o formidabilă ofensivă propagandistă: „Toată intelectualitatea lor era în Apus, orașele cele mai mici erau împănate de ziariști, pe toate piețele importante închiriau un geam și puneau harta care prezenta Marea Serbie, Marca Cehoslovacie. Noi, nimic, sau prea puțin în raport cu ce făceau ei”³¹.

În pofida intensei propagande sârbești, am găsit și câteva opinii, din afara spațiului românesc, pertinente și, în aceeași măsură, autorizate, care plasează Banatul într-o unitate nedispusă partajului. Marele geograf francez Em. de Martonne vedea în Banat zona românească aflată în continuitatea Valahiei și sudată organic de Transilvania și că, deși „petele cu populațiuni alogene nu lipsesc, românii sunt pretutindeni”³². Sociologul maghiar Bálogh Pál scrie, la rândul său, că „în teritoriul dintre Mureș și Begheiu (Bega, n.n.) de 150 de ani două nații luptă pentru stăpânirea Banatului: șvabii și românii. Ar fi și o a treia nație, sârbii, dar aceștia sunt aproape scoși din luptă. Românii au aici 39 de comune, șvabii 32, iar sârbii 3”³³. În plus de aceasta, sârbii mai sunt separați de frații lor din Serbia de frontiera naturală a Dunării, care delimitează și individualizează Banatul de Serbia istorică, românii reunind, de fapt, toate titlurile legitime pentru a pretinde Banatul integral: număr, masă compactă, legătura etnică și istorică cu România. Istoricul francez Jules Varat nu crede, de asemenea, că poate exista o „problemă a Banatului”, „a acestei provincii eminentemente românești a vechiului regat al Ungariei”³⁴, iar André Tibal susține pretenția românilor asupra întregului Banat, aceștia invocând „avantajul frontierelor naturale, unitatea hidrografică și mai ales economică a regiunii”³⁵.

Totuși, în pofida evidențelor, în problema Banatului acceptarea compromisului între părțile română și sârbă se contura ca o soluție inevitabilă,

³⁰ *Ibidem*, p. 5-6.

³¹ Dr. N. Lupu. *Noi și sârbii*, București, f.a., p. 30.

³² Em. de Martonne, în „Annales de géographie”, XXIX, nr. 158, 1920. Apud Romulus Seișanu, *op. cit.*, p. 312.

³³ Bálogh Pál, *A népfajok Magyarországon*, Apud Petre Nemoianu, *Istoricul județului Timiș*, București, 1935, p. 39.

³⁴ Jules Varat, *Le Banat roumain*, în „Revue des sciences politiques”, XLI, 15 aprilie 1919, p. 1.

³⁵ André Tibal, *La Roumanie*, Paris, p. 33.

în sarcina Conferinței Păcii, adeptă a acestui principiu, derivat din cel al autodeterminării, căzând misiunea de a trasa o frontieră care să mulțumească, fie și parțial, ambele părți aflate în dispută.

Banatul, „sâmburele îndoielilor noastre”³⁶, devine, astfel, din ianuarie 1919, subiectul unei incitante controversă ai cărei protagoniști se vor înfrunța pe unul din cele mai interesante câmpuri de schimburi de idei, de aprecieri de ordin istoric, politic și social-economic. Din nefericire, spre deosebire de delegația iugoslavă, aceea a României a acționat pe două planuri: unul oficial, al intrasigenței, întruchipat magistral de primul ministru Ion I. C. Brătianu și unul oficios, al tranzacției, având ca promotor pe Take Ionescu.

La deschiderea lucrărilor Conferinței Păcii șeful delegației României, Ionel Brătianu, trăia un sentiment de optimism, bazat atât pe litera tratatului din 4/17 august 1916, cât și pe realitățile concrete din Banat. El era convins că România trebuie să se înfățișeze în fața Conferinței ca expresie vie a unor aspirații naționale nedepin realizate și nu ca o creație a unui act diplomatic, precum Polonia sau Cehoslovacia. În acest sens, I. I. C. Brătianu considera că sarcina sa la Paris „va fi foarte ușoară în susținerea drepturilor pe care România le va prezenta Conferinței”, iar în interviul pe care el l-a acordat ziarului „Le Journal” își exprima convingerea potrivit căreia „aliații noștri vor ține seama de dureroasele jertfe pe care le-am îndurat cu stoicism pentru cauza comună”³⁷.

În schimb, punctul de vedere al diplomatului Viorel V. Tilea este unul cu mult mai rezervat, el fiind confirmat de evoluția ulterioară a evenimentelor. Tilea nu găsește tratatul inatacabil. El conține o greșeală fundamentală în problema Banatului, „pentru că s-a încheiat un acord cu patru mari puteri asupra unui teritoriu revendicat de două țări, neținându-se seama de Serbia, care își menținea cu tărie dreptul asupra unei părți bune din Banat”³⁸.

Take Ionescu, președintele Consiliului Național al Unității Române de la Paris, era convins, cel puțin la nivelul considerațiilor teoretice, că o frontieră logică și sigură ar fi dictat cedarea Banatului întreg României. Din punct de vedere practic, însă, importante legături și amiciții politice pe care Take Ionescu le întreținea cu personalități importante din guvernele Antantei și Statelor Unite nu-i permiteau acestuia să trăiască sentimentul optimismului, nici măcar moderat: „Nu în tratat își va găsi România baza revendicărilor ei; tratatul este inexistent, inexistent prin interpretarea liberală din pricina păcii separate, inexistent prin interpretarea mai înaltă din pricina noului factor, al intervențiunii americane de care s-a bucurat mai ales România, care era cu sabia în teacă, când, pe baza mesajului lui Wilson, Germania a capitulat”³⁹.

³⁶ Constantin Xenii, *Take Ionescu*, București, f.a., p. 384.

³⁷ „Adevărul”, XXXII, nr. 10.697 din 21 ianuarie 1919.

³⁸ Viorel V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României (noiembrie 1919–martie 1920)*, Sibiu, 1925, p. 136–137.

³⁹ Romulus Seișanu, *Take Ionescu*, București, 1930, p. 319.

De asemenea, din conversațiile purtate în înaltele cercuri politice de la Paris, Take Ionescu își întărește convingerea că, deși sunt prețuite sacrificiile noastre pe câmpurile de luptă, ideea tratatului intangibil și pretenția României la întregul Banat erau utopice: „din nefericire, mai ales în chestia Banatului interesele noastre se ciocnesc cu ale Serbiei, eroica noastră aliată”⁴⁰. Era, deci, de preferat ca inevitabila împărțire a Banatului să se efectueze cu consimțământul nostru, decât împotriva voinței noastre, câștigând, astfel, amiciția Belgradului, „pe a cărei prietenie să ne putem bizui în diferendele noastre – cu mult mai serioase – cu vecinii unguri și bulgari”⁴¹, apreciază și diplomatul Raoul Bossy, în analiza sa asupra poziției lui Take Ionescu.

Evocând atmosfera extraordinară de care sârbii se bucurau la Paris, precum și puternica propagandă a acestora pentru Banat, Take Ionescu este de părere că o înțelegere directă cu Belgradul pe baza unei formule tranzacționale sau o soluție pe calea arbitrajului sunt singurele modalități juste de rezolvare amiabilă a problemei Banatului. Neavând nici o calitate oficială, nefiind membru în delegația română la Conferința Păcii, Take Ionescu nu a angajat cu nimic guvernul român, iar discuțiile purtate, în mai multe ocazii, atât cu primul ministru Nikola Pašić, cât și cu ministrul de externe al Regatului Sârbo-Croato-Sloven, Ante Trumbić au constituit un prețios element informativ în căutările de soluționare a disputei.

Convins că arbitrajul propus lui Pašić, încă din decembrie 1918, era singura soluție care ar fi dat satisfacție ambelor părți, mai mult decât o putea face Consiliul Suprem, Take Ionescu nu putea să acționeze, totuși, decât în limite strict particulare: „Dumneata ești un simplu particular, pe când eu reprezint Serbia și vorba mea leagă țara”, i-a replicat, tăios, primul ministru Pašić⁴², omului politic român. În plus, „ocuparea Banatului de către trupele regale sârbe i-a determinat pe Trumbić și Pašić să refuze a mai discuta cu Take Ionescu problema graniței”⁴³.

Cu toate acestea, convorbirile – neoficiale – au influențat asupra unității de vederi a delegației României, iar primul ministru I. I. C. Brătianu nu l-a iertat pe Take Ionescu că, pentru o viitoare alianță cu Iugoslavia, acesta acceptase partajarea Banatului, promis integral prin tratat.

Când, în drum spre Paris, Ionel Brătianu se oprește la Belgrad, pentru a încerca să-l convingă pe Principele regent Alexandru să renunțe la pretențiile sârbe în Banat, acesta i-a replicat: „Nu cred că unanimitatea poporului român este în spatele Domniei tale. Iată, Dl. Take Ionescu a fost la Mine și mi-a spus că atât domnia sa, cât și partidul său sunt favorabili unei împărțiri a Banatului

⁴⁰ Constantin Xenii, *op. cit.*, p. 415.

⁴¹ Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. I, București, 1993, p. 44–45.

⁴² Constantin Xenii, *op. cit.*, p. 415.

⁴³ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 156.

între țara Dvs. și a mea”⁴⁴. Correspondentul ziarului „Le Temps” în România, Tavernier, prezent la discuție, îi confirmă lui Brătianu înțelegerea Take Ionescu – Nikola Pašić în privința părții de apus a Banatului. La aceeași întrevvedere, principele Alexandru își exprima și părerea potrivit căreia orașul Belgrad nu putea rămâne pe graniță și că sârbii din Banat avuseseră o prea mare influență în dezvoltarea națională modernă a Serbiei, pentru a li abandonați. Este pentru relații prietenești cu România, dar nu cu prețul jertfirii unor interese sârbești atât de considerabile.

Încă optimist, deși puternic marcat de confirmarea întrevederii Take Ionescu – Pašić, Ionel Brătianu continuă să rămână la părerea că „Dunărea este singura graniță capabilă să evite în viitor procese între noi și sârbi, așa cum ele există, din nenorocire, în Dobrogea, între bulgari și țara noastră”⁴⁵.

Rămânem la părerea că demersurile lui Take Ionescu – în fond, bazate pe o altă perspectivă asupra situației – nu au angajat oficial România. Însuși Take Ionescu se va confesa, în 1920, în legătură cu această problemă, arătând că „nici un politician sârb, oficial sau oficios, n-a invocat în lupta cu România angajamentul pe care l-a făcut cu mine. De ce nu l-a invocat? Pentru că n-am făcut nici un aranjament. Fiindcă tot aranjamentul nostru era să încheiem un arbitraj și ca să încheiem un arbitraj trebuia să am mandat de la România”⁴⁶. De asemenea, memoriul din 4 noiembrie 1918, înaintat de Consiliul Național al Unității Române din Paris autorităților Antantei în problema românilor din Transilvania, Bucovina și Ungaria nu face nici o referire la Banat, înțeles, deci, ca provincie pe care tratatul din august 1916 o promisese integral României⁴⁷. Acuzația de trădare a intereselor naționale românești, formulată la adresa lui Take Ionescu de diferite personalități politice nu întrunește, în opinia noastră, elementele de rezistență necesare.

Ocupația militară sârbă asupra unei părți mari din Banat a permis delegației iugoslave la Conferința Păcii să susțină puncte de vedere incisive, care constau, în principal, în următoarele revendicări:

1. Sârbii nu pot renunța la conaționalii lor din Banat.
2. O reununțare la Banat ar da naștere la mișcări iredentiste și la conflicte între sârbi și români, precum și la înăbușirea etnică a sârbilor în elementul românesc.

⁴⁴ Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 44.

⁴⁵ Gh. I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, București, 1940, p. 37.

⁴⁶ Take Ionescu, *În chestiunea Banatului și a politicii noastre externe*, expunere la Clubul Partidului Democrat, București, 1920, p. 56.

⁴⁷ Vezî. *Actes et documents concernant la question roumaine*, Paris, 1918.

3. Extinderea dominației românești până la Dunăre și Tisa ar reprezenta o amenințare permanentă pentru Serbia, căci Valea Timocului și a Moravei ar fi deschise unor posibile atacuri.
4. În caz de extindere a României în întregul Banat, capitala Serbiei ar trebui schimbată, ceea ce ar constitui pentru poporul sârb o umilire națională ⁴⁸.

De asemenea, conștient de faptul că doar Banatul occidental – Torontalul – ar fi avut, din punct de vedere etnic, șanse de a fi luat în calcul la Conferința Păcii – pretenția la Banatul întreg fiind absurdă – guvernul Pașic propune Consiliului Suprem organizarea unui plebiscit. Respins de partea română, acesta nu s-a bucurat nici de interesul Consiliului Suprem, întrucât, se pare, „ar fi repugnat Aliaților ca hotărârea să se datoreze unui terțiu, populațiunii șvabe, care, prin votul ei, ar fi decis majoritatea în favoarea uneia dintre părți” ⁴⁹. Totodată, când, la 21 ianuarie 1919, un grup de miniștri ai guvernului de la Belgrad sosește la Timișoara, iar unul dintre aceștia se referă și la un eventual referendum în Torontal, Gyika Imre, reprezentant al autorităților civile din oraș, declara că rezultatul unui atare referendum n-ar fi deloc favorabil sârbilor, în comitat trăind mai mulți români decât sârbi ⁵⁰. Statistica austro-ungară din anul 1910, luată ca bază de calcul pentru populația Banatului, indică, însă, pentru comitatul Torontalului următoarele cifre:

- 199.750 sârbi
- 167.779 șvabi
- 128.405 unguri
- 86.937 români
- 18.137 alte naționalități

Analizând aceste cifre – oricum, relative, având în vedere regimul politic care a efectuat recensământul – se poate observa, însă, că, deși românii apar în minoritate față de sârbi, germani și unguri nici o populație nu era cu adevărat majoritară, sârbii, spre exemplu, însumând doar 33% din totalul locuitorilor Comitatului Torontal. Mai mult, „majoritatea relativă sârbă este de asemenea fragilă în raport cu ungurii și germanii din Torontal, diferitele populații se echilibrează în acest comitat și pretențiile ei de a domina această regiune se neutralizează una pe alta” ⁵¹.

⁴⁸ Gh. I. Demian, *Pentru Banatul rob. Istoricul tratativilor duse pentru obținerea Banatului sârbesc (1914-1923)*, Timișoara, 1933, p. 11.

⁴⁹ Nicolae Dașcovici, *op. cit.*, p. 96.

⁵⁰ Geml József, *Emlékiratok polgármesteri működésem idejéből (Amintiri din timpul activității mele de primar)*, Timișoara, 1924. Apud William Marin, *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Timișoara, 1978, p. 84.

⁵¹ Dimitrie Drăghicescu, *Les problèmes nationaux de l'Autriche-Hongrie. Les Roumains*, Paris, 1918, p. 160; G. Dichter, în „*La question du Banat*” opinează, în plus, că „există în Banat

Deși, din punct de vedere etnic, românii din Banatul Occidental erau mai puțin numeroși, argumentele delegației române erau, așa cum reiese și din memoriile remise Conferinței, drepturile de ordin istoric, de autodeterminare și, nu în ultimul rând, economice, „considerând tratatul din 1916 numai ca un argument în plus”⁵². Peste acestea, punctul de vedere al primului ministru I. I. C. Brătianu mai era întărit și de considerentul potrivit căruia Antanta, care dusesse războiul în spiritul respectării tratatelor încheiate, „nu putea să considere drept un petec de hârtie tratatul care-i purta iscălitura”⁵³.

În expunerea făcută la 31 ianuarie 1919, în fața Conferinței de Pace, I. I. C. Brătianu revine asupra ideii necesității coroborării principiului etnic cu celelalte criterii acceptate de puterile învingătoare, stăruind asupra unității economice și geografice a Banatului, provincie perfect delimitată geografic. La întrebarea lui André Tardieu de ce frontiera cu Ungaria, nenaturală, era multumitoare pentru delegația română, iar la Banat nu, Ionel Brătianu îi răspunde acestuia: „Desigur, elementul maghiar din câmpia Tisei e mult mai important și mai compact decât elementul sârbesc din Banat, care nu are nici un centru mare ca Debrețin. Argumentul geografic trebuia deci să cedeze aci în fața argumentului etnic, ceea ce nu e cazul în Banat”⁵⁴.

În ceea ce privește Belgradul, noua capitală a Regatului Sârbo-Croato-Sloven, pe care sârbii o vedeau potențial amenințată prin eventuala sa plasare pe frontieră – așezarea orașului pe Dunăre putând fi interpretată în acest sens – Ionel Brătianu se angajează să accepte zona de protecție de 10 kilometri la nord-est de oraș, demilitarizată, prevăzută și în tratatul din 1916. Cunoscător al situației interne a Iugoslaviei – complicată – I. I. C. Brătianu îi scrie, la 9 februarie 1919 ministrului secretar de stat M. Ferekyde, nu fără ironie, că: „În fine, dacă schimbarea capitalei sârbești ar fi necesară, trebuie recunoscut că principală cauză n-ar trebui căutată în extinderea dominațiunii românești până la confluența Tisei cu Dunărea, ci în necesități interne ale noului stat sârbo-croato-sloven”⁵⁵, aluzie directă la nemulțumirile Croației față de acceptarea Belgradului drept capitală a noului regat iugoslav.

În aceste circumstanțe, Consiliul Celor Patru transferă problema trasării graniței româno-iugoslave Comisiei Teritoriale, înființată prin hotărârea din 25 ianuarie 1919 și plasată sub conducerea lui André Tardieu. Prin aceasta,

muncitori sârbi care nu sosesc decât pe durata muncilor agricole și pe care statisticile nu-i indică. Ei trec, probabil, ca populație fixă, asta însemnând că statistica este sigur favorabilă sârbilor”, cf. *Ibidem*, p. 160.

⁵² Viorel V. Tilea, *op. cit.*, p. 15.

⁵³ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, 1991, p. 85.

⁵⁴ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 53–54.

⁵⁵ Petru Nemoianu, *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930, p. 72.

Consiliul Suprem admite, în principiu, ca Banatul să fie partajat; de asemenea, ia hotărârea ca Banatul de răsărit să fie evacuat de armatele sârbe, pentru ca locul acestora să fie luat de trupe franceze. La 27 ianuarie orașul Lugoj este ocupat de Divizia a XI-a franceză, iar la Arad și Timișoara sunt instalate comandamente militare franceze. Aceste acțiuni, pozitive în esență, nu au înlăturat însă diferendul româno-iugoslav din Banat, văzut – încă – de delegația României ca o unitate nepretabilă nici unei divizări. Dimitrie Drăghicescu argumentează: „Singura manieră echitabilă de a rezolva această problemă este de a privi această provincie în ansamblul ei și a vedea care este naționalitatea al cărei procentaj este cel mai ridicat în raport cu celelalte. Din acest punct de vedere, românii sunt aici 39%, ungurii 12%, germanii 24% și sârbii 18%. Din toate naționalitățile care locuiesc în Banat ungurii sunt cel mai puțin numeroși, iar românii, singuri, sunt aproape la fel de numeroși ca sârbii și germanii reuniți”⁵⁶.

Ion I. C. Brătianu era convins – și încerca să convingă și Consiliul Suprem – de necesitatea frontierei naturale a Dunării. În aceeași scrisoare din 9 februarie 1919, către M. Ferekyde, el arată că „primirea Dunării ca limită de graniță între România și Serbia ar stabili o situație de echilibru politic, care ar garanta, prin recunoașterea și respectul autonomiilor naționale ale minorităților, din partea celor două guverne, existența națională a minorităților sârbești și românești și, prin urmare, raporturile de bună vecinătate între români și sârbi, pe viitor”⁵⁷.

Argumentul frontierei naturale a Dunării, acceptat și de C. Kirișescu, care găsea fluviul ca fiind „între două state și două popoare singura frontieră geografică fixată de natură”⁵⁸, a fost amendat la Paris. Paul Lapardelle, expert în probleme de drept internațional, opinează că „principiul bazinelor fluviale a fost larg criticat și discreditat”⁵⁹, etnografii fiind de părere că linia etnografică, văzută ca limită între două grupuri diferite de rasă și de limbă, este superioară limitei fizico-geografice: în plus, linia etnică este și rezultanta aplicării a două principii fundamentale: cel al autodeterminării și cel etnic.

La 28 februarie 1919, experții comunică o primă variantă a frontierei dintre România și Iugoslavia care urma, în linii mari, traseul căii ferate Timișoara–Baziaș. Aceasta a fost propusă de experții britanici, dar, dată fiind relativa ei simplitate – lipsa sinuozităților tipice frontierelor terestre – ea a fost refuzată atât de delegația română, cât și de cea iugoslavă.

Revendicările sârbilor din Banat se bazau pe următoarele considerații: Banatul nu este o unitate distinctă, ci este alcătuit din două entități: Banatul de

⁵⁶ Dimitrie Drăghicescu, *op. cit.*, p. 162–163.

⁵⁷ Petru Nemoianu, *op. cit.*, p. 72–73.

⁵⁸ Constantin Kirișescu, *op. cit.*, vol. II, p. 481.

⁵⁹ Romulus Seisănu, *Istoria frontierelor*, București, 1940, p. 29.

munte – la care Belgradul nu mai emite pretenții – și Banatul de câmpie – Torontalul – cuprins între Timișoara, Vrșac (Vârșeț), Bela Crkva (Biserica Albă), Pančevo, Zrenjanin și Kanjiža, cu râurile Tisa, Mureș, Nera și Caraș. Acestea converg spre Belgrad, care devine punctul economic cel mai important al Banatului occidental (sic!). În plus, Banatul de vest formează o unitate economică și de comunicații cu Valea Moravei și Valea Vardarului ⁶⁰.

În fața acestor argumente delegația română protestează printr-o serie de memorii, adresate atât Conferinței, cât și opiniei publice europene. În memoriul prezentat de românii bănățeni generalului Berthelot se arată, printre altele, că „Banatul numai ca unitate geografică și politică se poate dezvolta și prospera, abstrăgând de la faptul că sfâșiat în două va deveni sigur o Alsacie-Lorenă a Orientului, căci noi, românii bănățeni, nu vom admite niciodată desființarea fraților noștri, cu care am trăit 19 secole împreună (...). Te rugăm, deci, Excelență, a sprijini la marea noastră soră Franța, precum și la glorioșii aliați, alipirea întregului Banat la România Mare” ⁶¹. Sever Bocu, eminentul luptător pentru integritatea Banatului se întreba, la rândul său, retoric: „Cum am putea imagina acum, rezonabil, un decupaj al acestei țesături organice de interese economice, comerciale și industriale? Șalandele de pe Canalul Bega, care transportă cereale spre Tisa vor fi obligate la Mihailul Nemțesc să descarce, inclusiv să suporte tarifele vamale ale unui alt stat” ⁶². Se adaugă la acest aspect și fragmentarea liniei ferate Timișoara–Baziaș, care, înainte de Vârșeț, la Stamora Moravița, intra în Serbia, pentru ca după Vârșeț să reentre pe teritoriul României, înainte de Baziaș. Astfel, funcționalitatea acestei importante linii ferate, a cărei stație de pornire era Oradea Mare și care lega – prin Arad – nordul Ardealului de sudul Banatului, la Dunăre, era drastic diminuată, prin ieșiri și intrări succesive din și în România.

La 3 martie 1919, primul ministru român I. I. C. Brătianu adresează un vehement protest Conferinței Păcii, în care condamnă, în termeni virulenți, perpetuarea ocupației militare sârbe în vestul Banatului, cerând adoptarea unei decizii cât mai grabnice în privința acestei provincii. Se arată în acest memoriu că „ocupația sârbească în Banat tinde să ia un caracter de ostilitate în contra elementului român: deportațiuni în masă a populației române în Serbia și rău tratament în închisori, abuzul armatei și administrațiunii sârbe, rechizițiuni forțate, transportul depozitelor și materialului de tot felul din Banat în

⁶⁰ Gh. I. Oancea, *Politica externă a României (1918–1922)*, teză de doctorat, manuscris, B.C.U. Iași, p. 142.

⁶¹ George Popoviciu, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caranscheș, 1929, p. 87–88.

⁶² Severe Bocu, *La question du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919, p. 31.

Serbia”⁶³. Brătianu mai solicita o anchetă interaliată în Banat, evacuarea de urgență a armatei sârbe, eliberarea prizonierilor români și retrocedarea bunurilor rechiziționate. Protestul a fost reînnoit la 23 martie 1919, dar Conferința nu l-a analizat.

La 13 martie 1919 este adusă la cunoștința părților iugoslavă și română o nouă linie de frontieră, propusă de experții francezi, propunere considerată de delegația României ca fiind mai proastă decât aceea britanică. Urmarea a fost un nou memoriu adresat celor „Patru Mari”, cu o argumentație impecabilă și al cărui conținut îl prezentăm, *in extenso*, în anexă. Memoriul accentuează, din nou, ideea unității economice, politice și demografice a Banatului.

Rezolvarea diferendului româno-iugoslav din Banat, în primăvara anului 1919, indica, însă, clar, calea partajului și a compromisului. În convorbirea pe care Brătianu o are, la 14 mai, cu ministrul de externe al Franței, Pichon, primul ministru român face precizarea potrivit căreia „dacă nu vom fi altfel tratați în condițiunile de pace cu ceilalți inamici și dacă, în special, nu ni se vor da fruntariile Nistrului în Bucovina și a Tisei în Banat (s.n.) eu declar că nu vom semna tratatul”⁶⁴.

Analiza evenimentelor demonstrează, însă, că tactica intransigenței nu mai era viabilă. Astfel, în atmosfera generală a Conferinței, propice compromisului, o mare putere, Italia, se înscrie, la rândul ei, pe această coordonată; la 27 mai 1919 Italia renunță, de bună voie, la tratatul pe care îl semnase în 1915 și care-i promisese Dalmația – excepție făcând orașul Fiume (Rijeka) – acceptând ca granița sa nord-estică să fie stabilită pe baza principiilor wilsonice. În plus, la 1 august 1919, Conferința Păcii a recunoscut României, peste prevederile tratatului din 1916, întreaga Bucovină, arătându-se prin aceasta că noile frontiere nu se trasau, neapărat, pe baza celor incluse în respectivul tratat.

Sentimentul național al bănățenilor nu se sincroniza, însă, cu argumentele de ordin juridic de la Paris. Moțiunea românilor din Banat, adoptată la 10 iunie 1919, la Lugoj, în urma mării adunări populare din această localitate, amintește că Banatul nu poate fi privit decât ca o parte integrantă a pământului și a neamului românesc, „care coboară din Ardeal până la hotarele sale firești, la Tisa și Dunăre”. Moțiunea denunță „opera de șantaj săvârșită de armata sârbă prin ocuparea surprinzătoare a Banatului, cât și prin întreg sistemul de persecuțiune la care a expus poporul nostru prin arestări, deportări, bătăi, biruri grele, rechiziții forțate, stoarcere de subscripții la împrumut de stat sârb și altele, pe de o parte pentru a pune conferința de pace în fața unui fapt împlinit, pe de altă parte pentru a opri prin teroare orice manifestare a voinței poporului nostru”⁶⁵.

⁶³ Gh. I. Demian, *op. cit.*, p. 13.

⁶⁴ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 74.

⁶⁵ George Popoviciu, *op. cit.*, p. 73-75.

Moțiunea, în fapt un memoriu bine argumentat, demontează, din punct de vedere istoric, demografic și economic pretențiile sârbe în Banat, propunând, totodată, armatei române „să ocupe cu arma în mână întreg Banatul, până la Dunăre și Tisa”. soluție percepută „ca expresiunea neclintită a voinței unanime a tuturor românilor bănățeni”⁶⁶. Ziarul „Banatul” scria, de asemenea, că „știrile rele ce pătrunseseră din Paris până la noi cu privire la soarta Banatului au făcut să se cutremure neamul nostru întreg”⁶⁷.

La 13 iunie 1919, Comisia de experți comunică linia definitivă de frontieră dintre Regatul României și Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Aceasta este aprobată de Consiliul Suprem la 21 iulie 1919, urmând ca ea să fie acceptată de București și Belgrad și, apoi, ratificată de parlamentele celor două țări. În conformitate cu prevederile Conferinței de Pace, în aceeași zi trupele române primesc permisiunea de a intra în Banatul acordat României, concomitent cu retragerea armatei sârbe dincolo de linia de demarcație. Ultimele unități sârbe părăsesc Timișoara la 27 iulie 1919, iar la 3 august, într-o atmosferă entuziastă, colonelul Economu intră în capitala Banatului în fruntea primelor trupe ale Armatei Române.

Banatul a fost divizat din considerente politice, strategice, economice, „demografice”, o treime revenind Iugoslaviei, sau, așa cum s-a apreciat în epocă, oricum mai mult decât îndrăznise Belgradul să spere. În semn de protest, primul ministru I. I. C. Brătianu părăsește Conferința de Pace, prezentând, ostentativ, și demisia cabinetului său. „El, învingătorul, se întorcea ca un învins”⁶⁸.

În discursul pe care l-a rostit în Parlamentul României, la 17 decembrie 1919, Ion I. C. Brătianu își argumentează poziția de intransigență: „Nu puteam eu, care semnasem tratatul să admit acele știrbiri, cu care aveam conștiință de toată însemnătatea morală a tratatului ce încheiasem”⁶⁹, adăugând că „Dacă era vorba să se stabilească granițele pe alt tărâm decât pe acela al tratatului, în orice caz nu semnatarul lui putea să le negocieze. El nu mai avea căderea de a fi reprezentantul României în fața acelor care hotărau chestiunea pe asemenea teren, el nu mai avea decât o cădere, pe care o revendica întrecăgă și la care este hotărât să nu renunțe, aceea de a reprezenta în fața lumii de azi și în fața istoriei de mâine drepturile întregi ale României înscrise în tratatul ei”⁷⁰.

Starea de spirit a delegației române la Conferința Păcii, după părăsirea acesteia de către Ionel Brătianu era, la rândul ei, extrem de tulbură. Mărturie stă

⁶⁶ *Ibidem*, p. 73–75.

⁶⁷ „Banatul”, 21 iunie 1919. Cf. *Ibidem*, p. 59.

⁶⁸ I. G. Duca, în discursul din 7 ianuarie 1931, în Constantin Xenii, *op. cit.*, p. 447.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 453.

⁷⁰ Romulus Seșișanu, *Take Ionescu*, București, 1930, p. 321–322.

evocarea lui Caius Brediceanu, membru al delegației: „Felul cum a fost rezolvată problema Banatului ne-a ținut într-o necurmată depresiune. Efectul eșecului nostru a fost dezastruos și în țară. Erau temeri de un conflict armat cu Serbia sau de o răscoală în Banat. Guvernul provizoriu de sub președinția generalului Văitoianu nu ne trimitea nici un fel de instrucțiuni. Ne simțeam fără stăpân și fără legătură cu țara”⁷¹. Frontiera, trasată conform planului Tardieu⁷², dăduse Serbiei, pe lângă 225.000 de sârbi și 385.000 de nesârbi, două orașe în care sârbii erau în minoritate (Kikinda și Zrenjanin), două județe cu majoritate românească (Vârșeț și Alibunar) și două județe cu majoritate șvăbească și în care elementul românesc era superior celui sârb (Jimbolia și Banloc)⁷³.

La 10 august 1920 a fost semnat tratatul de la Sévres. Tratatul era compus din trei părți: tratatul cu Turcia, cel al asigurărilor și cel al frontierelor, acesta din urmă intitulat „Tratat între principalele puteri aliate și asociate și Polonia, România, Statul Sârbo-Croato-Sloven și Statul Cehoslovac, privitor la frontierele definitive ale acestor state” și semnat de România, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia⁷⁴.

La punctul 2 al articolului 3 a fost marcat traseul frontierei româno-iugoslave, în lungime de 542 km. În conformitate cu tratatul de la Sévres, ministrul de externe Take Ionescu numește două comisii însărcinate să traseze pe teren granița, activitatea acestora începând la 4 ianuarie 1922. În legătură cu activitatea de marcarea a frontierei comune, însuși Take Ionescu, conciliatorul, prietenul lui Nikola Pašić și al lui Ante Trumbić, adeptul divizării Banatului pentru motive de securitate sud-est europeană postbelică, își manifestă nemulțumirea. În discursul rostit în Cameră, la 9 iulie 1921, el face declarația potrivit căreia traseul frontierei se fixează cu greutate, din cauza repetaților obstrucții ale autorităților de la Belgrad. Ministrul de externe recunoaște că studiile Statului Major arată că ocupația sârbească este mai întinsă decât în prevederile fixate de Conferința Păcii, gândindu-se la posibilitatea unui schimb de comune: „Dacă reușesc să readuc câteva mii de români de sub ocupația străină la sânul patriei m-aș simți un om fericit”⁷⁵. Ca obiective imediate, Take

⁷¹ Caius Brediceanu, *Amintiri din viața mea*, Lugoj, 1936, p. 20.

⁷² În secțiunea „Statutul popoarelor balcanice” a Planului Tardieu se arată, în legătură cu frontierele bulgărești, românești, grecești și sârbe (iugoslave), că trasarea acestora reprezintă „una din chestiunile cele mai complicate și supuse celor mai aprinse discuții; ar fi bine să fie tratate după ce se vor rezolva marile probleme germane, austriece, orientale, care degajează terenul de un oarecare număr de dificultăți și lasă o mai mare libertate de acțiune puterilor”. Cf. Romulus Seisănu, *Principiul naționalităților*, București, 1935, p. 239.

⁷³ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 480.

⁷⁴ Textul integral al tratatului, în limba franceză, în *Politica externă a României. 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, București, f.a.

⁷⁵ Discurs pronunțat de Take Ionescu la 9 iulie 1921 în Camera Deputaților, în M.A.E., *La politique étrangère de la Roumanie*, Bucarest, 1921, p. 13.

Ionescu avea în vedere reglarea regimului școlilor și bisericii românești din Banatul sârbesc și a celor sârbe din Banatul românesc „pe baza unei reciprocități complete”⁷⁶, redeschiderea circulației pe căile ferate și pe Canalul Bega etc. Ca obiective de perspectivă, în conformitate cu acordul româno-iugoslav de la București, din septembrie 1920, erau prevăzute: facilitarea circulației feroviare pe ruta Timișoara–Vârșeț–Baziaș, construirea unei căi ferate pe traseul Craiova–Gruia–Prahovo–Negotin–Požarevac–Beograd și a unui pod peste Dunăre la Gruia–Prahovo, precum și inaugurarea liniei aeriene București–Belgrad.

Reglementarea oficială a disputei româno-iugoslave în problema frontierei Banatului s-a efectuat prin Protocolul de la Belgrad, din 24 noiembrie 1923, semnat din partea iugoslavă de M. Ninčić, ministrul afacerilor externe, iar din partea română de T. Emandi, trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar, reprezentând guvernul român. pe baza protocoalelor preliminare din 20 septembrie 1921, 3–4 ianuarie 1922, 10 iulie 1922, 6–7 iulie 1923, 14 iulie 1923 și 10 august 1923, ale protocolului din 23 octombrie 1923 și a notei din 23 octombrie 1923 privitoare la activitatea de delimitare a frontierei⁷⁷.

În discursurile pronunțate în Camera Deputaților, la 18 decembrie 1923, prilejuite de ratificarea Protocolului de la Belgrad, răbufnirile în privința nedreptății frontierei Banatului izbucnesc, din nou, cu intensitate. Dr. N. Lupu reproșează lipsa propagandei românești pentru Banat în timpul desfășurării Conferinței de Pace, în condițiile în care, inițial, sârbii erau foarte puțin îndrăzneți, pretențiile lor inițiale fiind de a-și asigura un cap de pod la Dunăre și „un hinterland în jurul Belgradului”; „acestea erau pretențiile sârbilor la început”⁷⁸. De asemenea, din punct de vedere economic, actuala frontieră condamnă Banatul la sărăcie: „Căile de comunicații sunt tăiate. Partea de sus, de la Timișoara, de la Arad, cum și nordul Transilvaniei, Clujul, Oradea Mare erau legate prin această cale ferată (Oradea–Baziaș, n.n.) cu Biserica Albă, Vârșeț și Buziașul (Baziaș, n.n.), port la Dunăre, așa că toată producțiunea de aci era îndreptată, pe această cale spre Dunăre, prin urmare se făcea prin ele legătura iclină de transport cu toată lumea”⁷⁹. Dr. N. Lupu era convins că nu se poate negocia cu Belgradul decât prin rezolvarea problemei Vârșețului și a Bisericii Albe și a 30 de comune majoritar românești, cele mai frumoase din zonă: „Va fi criminal acel român care să nu ceară acest colț care dă și comunicația ferată de la Timișoara la Baziaș și Dunăre”⁸⁰. Analizând absurditatea trasării frontierei,

⁷⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷⁷ Textul integral al Protocolului de la Belgrad, în limba franceză, în *Politica externă a României. 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, București, f.a.

⁷⁸ Dr. N. Lupu, *Noi și sârbii*, București, f.a., p. 31.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 28.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 43.

dr. N. Lupu conchide, cu amărăciune, că „fruntaria după tratat este așa de nenaturală că este într-adevăr comică, dacă nu tragică: trece fruntaria prin curțile oamenilor (...). Cimitirul sârbesc de la Checica este pe teritoriul românesc și sârbii trebuie să ia pașaport pentru morții lor, ca să vină dincoace”⁸¹.

În petiția lui Constantin Nedelcu, fost deputat și fost membru în Comisia pentru delimitarea frontierei în Banat, adresată președintelui Camerei Deputaților și citită de dr. N. Lupu în aceeași ședință din 18 decembrie 1923, sunt scoase la iveală grave disfuncționalități în activitatea acestei comisii. Se arată în Petiție că în lucrările Comisiei s-au strecurat greșeli grave, rezultate din lipsa informațiilor și a experților în toate domeniile; cei patru delegați români nu au avut o unitate de vederi asupra problemelor fundamentale, le-a lipsit continuitatea în activitate, fiind adescori înlocuiți. Greșelile, asumate în Protocolul de la Belgrad, dacă protocolul va fi ratificat, vor cauza daune considerabile României – pierderi de teritorii, pierderi de prestigiu, motive de nemulțumire în viitor – care vor disturba iremediabil relațiile dintre cele două țări. Constantin Nedelcu ruga, insistent, ca „toate lucrările pe care se bazează protocolul de la Belgrad din 24 noiembrie 1923 să fie temeinic revizuite de experții specialiști pentru toate problemele atinse, iar până atunci să se țină în suspensie dezbaterile în Camera Deputaților a protocolului amintit”⁸².

Deputatul bănățean Sever Bocu insistă și el asupra acestor considerente, invitând la reflecție suplimentară. În vibrantul său discurs, Sever Bocu cere vot nominal, „căci ar fi prea crud ca voturile d-voastre nedemne să se amestece cu voturi infame de bănățeni, căci Banatul ar trebui să-i reneghe pe aceștia ca pe niște fii denaturați”⁸³, implorând, totodată, în numele Banatului, să nu se ratifice Protocolul.

La 20 decembrie 1923, cu 126 voturi pentru și 15 împotriva, a fost ratificat Protocolul de la Belgrad. Ministrul de externe, I. G. Duca, declara ziarului „Bécsi Magyar Ujság” că „prin acest act o rană rămasă deschisă se va închide definitiv și neînțelegerile pe viitor între cele două state se vor termina”⁸⁴.

Istoria a făcut ca acest act fundamental să fie ratificat în timpul guvernării liberale I. I. C. Brătianu, cel care părăsise Conferința Păcii tocmai din cauza pretențiilor ridicate de sârbi în Banatul occidental. Contextul internațional se modificase însă sensibil și politica externă sud-est europeană a României, inaugurată de Take Ionescu, reclama raporturi de bună vecinătate cu singurul vecin de încredere al României, Iugoslavia.

⁸¹ *Ibidem*, p. 30.

⁸² *Ibidem*, p. 40–41.

⁸³ Gh. I. Demian, *op. cit.*, p. 24–25.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 24.

Dacă începutul normalizării raporturilor româno-iugoslave poate fi detectat încă din 1921, când Take Ionescu pune bazele Micii înțelegeri, cu axa București–Belgrad ca pilon principal de rezistență, din 1924 aceste raporturi devin de referință pentru întreg arealul sud-est european, dând „un exemplu națiunilor care sacrifică pentru iluzii ideologice sau ambiții personale liniștea internă și siguranța viitorului”⁸⁵.

Au rămas și destule neîmpliniri, legate, mai ales, de modul defectuos prin care partea iugoslavă a pus în practică prevederile referitoare la școlile și biserica română din Banatul sârbesc, de un anumit proces de deznaționalizare a românilor, pe care presa deceniului al treilea le-a semnalat cu promptitudine. Raporturile de bună vecinătate s-au menținut, însă, în întrecaga perioadă interbelică, argumentul suprem constituindu-l stabilitatea frontierei româno-iugoslave pe parcursul întregii epoci dintre cele două războaie mondiale.

ANEXA 1

Statistica ungară asupra populației Banatului (recensământul din 1910)

1. *Comitatul Caraș – 11074 km²*

– români:	336.082
– unguri:	33.787
– germani:	55.883
– sârbi:	14.674
– slovaci:	2.908
– alții:	22.813

TOTAL: 466.147

2. *Comitatul Timiș – 7433 km²*

– români:	169.030
– unguri:	79.960
– germani:	165.883
– sârbi:	69.905
– slovaci:	3.080
– alții:	12.277

TOTAL: 500.835

3. *Comitatul Torontal – 10.016 km²*

– români:	86.937
– unguri:	128.405

⁸⁵ N. Iorga, *Histoire des États balkaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925, p. 535.

– germani:	169.779
– sârbi:	199.750
– slovaci:	16.143
– alții:	18.137
TOTAL:	615.151

TOTAL GENERAL BANAT

– români:	592.049
– unguri:	242.152
– germani:	387.545
– sârbi:	284.329
– slovaci:	22.131
– alții:	53.927

După Dimitrie Drăghiccsu, *Les problèmes nationaux de L'Austriche-Hongrie. Les Roumains*, Paris, 1918, p. 160.

ANEXA II

Ponderea populației românești din Iugoslavia (în 1921 și 1931)

	1921	1931
– Sârbocroați:	8.911.509 (74,36%)	10.730.823 (77,01%)
– Sloveni:	1.019.997 (8,51%)	1.135.410 (8,15%)
– Germani:	505.790 (4,22%)	499.969 (3,59%)
– Unguri:	467.659 (3,90%)	468.185 (3,96%)
– Albanezi:	439.657 (3,67%)	505.259 (4,63%)
– ROMÂNI / VLAHI:	231.068 (1,93%)	137.879 (0,98%)
– ETC.		

Se observă că, în cursul unui singur deceniu, populația românească din Iugoslavia a scăzut cu aproape 50% din cauza intensului proces de deznaționalizare a românilor de aici, proces de care autoritățile de la Belgrad nu erau străine (n.n.)

ANEXA III

MEMORIUL DELEGAȚIEI ROMÂNIEI ADRESAT CONFERINȚEI
PĂCII LA 13 MARTIE 1919

Guvernul român nu cunoaște, în mod precis și direct, felul în care comisiunea granițelor a rezolvat chestia Banatului prin împărțirea provinciei între români și sârbi. Se pare că linia de despărțire ar trece la răsărit de Biserica Albă, Verșeț și Kikinda, lăsând sârbilor cele trei județe din sudul comitatului Timișului (Biserica Albă, Cubin și Verșeț) și districtele Csene Nagy-Szent Miklos, Perjanos și Török-Kanizsa. Această linie de despărțire este absolut arbitrară, cum ar fi orice altă linie analoagă; justificarea ei din punct de vedere geografic, etnic, economic este imposibilă:

1. Din punct de vedere geografic, fiindcă pe aproape întreaga sa întindere, această graniță se găsește într-o câmpie fără nici un accident fizic, astfel că nu are nici justificarea elementară pe care savanții sârbi încearcă s-o găsească, făcând deosebire între Banatul de șes și Banatul muntos.

2. Din punct de vedere etnic, fiindcă:

a) pentru a da Serbiei 224.000 de sârbi, această graniță introduce în stat 386.000 nesârbi și anume: 156.000 germani, 98.000 români, 96.000 unguri, 6.000 evrei și 30.000 de diferite naționalități (între care 16.000 slovaci și 3.500 croați).

b) ea dă Serbiei două orașe cu majorități germane: Verșeț (49,5% germani față de 31,4% sârbi) și Biserica Albă (52,6% germani față de 17,3% sârbi).

c) ea desprinde din masa etnică românească două județe legate direct cu această masă și având o majoritate românească: Verșeț 49,1% români față de 14,9% sârbi și Alibunar 51,3% români față de 40,3% sârbi, precum și alte două județe cu majoritate germană, dar în care elementul românesc este superior celui sârb și în legătură directă cu masa etnică românească: Zsombolya (Jimbolia, n.n.) (54,4% germani, 9,9% români și 7,8% sârbi) și Bánlak (Banloc, n.n.) (30,4% germani, 24% români și 16,3% sârbi).

Se cuvine să nu uităm că germanii care doresc să rămână sub o singură domnie politică au declarat în mod oficial că în orice chip ar voi mai bine să fie uniți cu România decât cu Serbia.

3. Din punct de vedere economic fiindcă:

a) această graniță distruge solidaritatea economică esențială și absolut necesară – un Banat între câmp și munte – spre marea pagubă și nemulțumire a aproape tuturor locuitorilor țării. Din acest punct de vedere este sigur că un plebiscit făcut nu numai Banatului, cum o cere guvernul român, dar chiar numai în regiunea sud-vestică a țării, după cum au declarat sârbii că primesc, va

respinge cu majoritate eventuala hotărâre a Conferinței de Pace relativ la împărțirea Banatului.

b) ea înlătură liberul acces la Tisa și Dunăre prin valea Mureșului, ceea ce este o necesitate economică vitală nu numai pentru Banat, dar și pentru Transilvania.

c) ea taie linia ferată de la Timișoara la Baziaș, cea mai importantă din Banat, singura care face legătura între Valea Mureșului și a Dunării.

d) ea desparte marile centre miniere și industriale de la Steierdorf, Anina și Reșița, tăind legătura lor prin drumul de fier cu linia Timișoara-Baziaș și Dunăre.

e) ea taie canalul Bega, cel mai de seamă din această regiune, făcându-l astfel nefolositor atât românilor cât și sârbilor.

4. Din punct de vedere politic, fiindcă această graniță pune 400.000 de români sub domnia sârbească, ceea ce ar avea drept rezultat consecințele indicate mai sus.

După Romulus Seișanu, *Principiul naționalităților*, București, 1935, p. 358-362

ANEXA IV

MOȚIUNEA MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A ROMÂNILOR BĂNĂȚENI TIMIȘOARA – 10 AUGUST 1919

Adunarea poporală națională a tuturor bănățenilor, ținută la 10 august 1919 în Timișoara, a votat cu însuflețire următoarea moțiune:

1. Declarăm unirea pe vecie a întregului Banat cu statul român sub sceptrul Dinastiei Române.

2. Jurăm credință și supunere M. S. Regelui Ferdinand I, domnitorul tuturor românilor.

3. Aducem omagiile noastre glorioasei armate române pentru marea operă și jertfă depusă pe altarul desrobirii noastre de sub jugul de o mie de ani, pentru învingerea bolșevismului maghiar și pentru intrarea triumfală în capitala Ungariei.

4. Luăm cu mulțumire cunoștință de hotărârea Suveranului nostru și a sfetnicilor Săi de a impune tuturor respectarea drepturilor istorice, teritoriale și suverane ale statului și neamului românesc.

5. Pretindem respectarea tratatului de la 4 august 1916, încheiat de către Regatul României cu marile puteri aliate, pretindem întreaga provincie Banatul,

cu hotarele sale naturale, Dunărea, Tisa și Mureșul, din punct de vedere istoric, etnografic și economic, protestăm prin urmare contra oricărei hotărâri de schimbare arbitrară a hotarelor României Mari.

După George Popoviciu, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929, p. 77–78

ANEXA V

DISCURSUL DEPUTATULUI SEVER BOCU ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 18 DECEMBRIE 1923 CU PRILEJUL RATIFICĂRII DE CĂTRE PARLAMENTUL ROMÂNIEI A PROTOCOLULUI DE LA BELGRAD (24 NOIEMBRIE 1923)

Chestiunea Banatului depășește mult, să mă credeți, importanța certurilor noastre din această incintă; ca depășește, vă asigur, chiar necesitățile retorice, tactice, ale partidului liberal, sau pretențiile micilor noastre persoane, fără talic, a lucrurilor mari. Ea ia proporțiile unei mari chestiuni istorice a națiunii, în care greșelile dacă n-au totdeauna sancțiuni rezezi, imediate, le au cu atât mai teribile în pedeapsa posteriorității.

L-au despăcat, după o înțelepciune solomonică, Banatul, în două și azi se caută rățacite, stinghere, aceste părți amândouă, căci pe locul amputației se scurge sângele și puterea lor, deopotrivă. Cât va dura suferința, răbdarea, 5, 10, 15 ani, nu știm, dar ceea ce știm e că o reacțiune e pe drum, masele desamăgite, decepționate de greutatea de trai, urmare fatală a nebuniei desmembrării, care înlătura condiții indispensabile, organice, de viață, detestă până și idcea de stat național, care poate da loc la așa excrescențe.

Și să nu credeți că e numai o frază: blestemul posterității va cade asupra capului nostru dacă vom ceda o singură palmă din pământul țării. Suntem aici să-l apărăm cu hotărârea noastră morală, cum l-am apărât pe câmpul de luptă cu hotărârea noastră virilă. Numai o generație de mizerabili ar putea proceda în această chestiune cu ușurință, cu ușurința dictată de necesități trecătoare politice, de frica de greutate, căci noi nu vrem să trăim ușor, fără greutate, de grija de a nu se șifona situații personale, de partid, de a fi bine primiți la Belgrad, unde se duce d. Duca, sau chiar de frica – Doamne ferește – de a nu cădea guvernul, sacrificiu pe care, iată, v-o declarăm, nu vi-l cerem, căci ar fi un sacrificiu, o abnegație de care nu vă ținem capabili.

Ordonăți votarea nominală, căci ar fi prea crud ca voturile d-voastre nedemne să se amestece cu voturi infame de bănățeni, căci Banatul ar trebui să-i

renege pe aceștia ca pe niște fii denaturați. Lăsați deschis, nu închideți drumul nădejilor și nu transmiteți posterității, în analele Parlamentului, un vot blestemat, pe care cei ce vor veni după noi să-l distrugă, ca pe o pată neagră ce desonorează națiunea. Rămână granițele așa cum sunt, convenții între guverne, și în Serbia, ca la noi, guvernul nu sunt națiunile, nu convenții între națiuni, căci națiunea română nu iscălește umilirea sa.

Frații noștri despărțiți vor înțelege căci trebuie să se supună vremelnice, dar că în tainele inimilor lor pot să aștepte, au tot dreptul să aștepte ziua învierii! Vă implor, în numele Banatului, nu ratificați acest tratat!

După Gh. I. Demian, *Pentru Banatul rob. Istoricul tratatelor duse pentru obținerea Banatului sârbesc (1914-1923)*, Timișoara, 1933, p. 24-25.

LA DISPUTE YOUGOSLAVO-ROUMAINE CONCERNANT LE BANAT (1919-1923)

R é s u m é

A la fin de la Première guerre mondiale, la Roumanie a dû faire face à des problèmes territoriaux parmi lesquels il y avait aussi le problème du Banat à propos duquel le Royaume des Serbes, Croates et Slovènes a formulé certaines revendications.

Dans cette étude, l'auteur dresse le tableau de la genèse, du développement et de la solution de la dispute à l'égard de cette province ancienne, roumaine.

L'auteur souligne le fait que, si à la table des négociations de la Conférence de Paix de Paris en vue de tracer la nouvelle carte politique de l'Europe, le principe des nationalités a été corrélié aux arguments économiques, stratégiques, historiques etc., dans le cas du Banat cette association n'a pas été faite, ce territoire devenant le sujet d'une enflammée dispute.

L'auteur synthétise les plus représentatifs points de vue théoriques serbes sur le Banat insistant surtout sur le rôle (exersé) (joué) deten par l'occupation armée serbe du novembre 1918 pour influencer les décisions de la Conférence de Paix.

L'auteur analyse ensuite les actions des deux délégations, d'une part yougoslave et d'autre part roumaine, les actions de cette dernière étant concrétisées sur deux plans: celui officiel, de l'intransigeance, représenté par le premier ministre I. C. Brătianu, et celui officieux, de la transaction dont le promoteur était Take Ionescu.

Dans l'annexe, l'auteur offre aussi bien des informations supplémentaires concernant le problème analysé par la publication de données statistiques à l'égard de la composition ethnique de la population du Banat que quelques documents particulièrement intéressants: Le Mémoire de la délégation de la Roumanie adressé à la Conférence de Paix du 13 mars 1919, La Motion de la Grande Assemblée Nationale des Roumains du Banat qui a eu lieu le 10 août 1919, à Timișoara et le fameux discours du député Sever Bocu dans La Chambre des députés, à l'occasion de la Ratification du Protocole de Belgrad (le 24 novembre 1923), dans le Parlement de la Roumanie.